

Kommunistkräck, konservativ reaktion eller medveten bondepolitik?

Svenskösterbottniska bönder inför Lapporörelsen sommaren 1930

Johanna Bonäs

Åbo Akademis förlag | Åbo Akademi University Press
Åbo, Finland, 2012

INNEHÅLL

1	INLEDNING	13
1.1	UTGÅNGSPUNKTER	14
1.1.1	Tidigare forskning om Lapporörelsen	14
1.1.2	Tidigare forskning om böndernas roll i Lapporörelsen	18
1.1.3	Undersökningens syfte, metod och avgränsning	24
1.1.4	Källmaterialet	34
1.2	OMRÅDET SVENSKÖSTERBOTTEN OCH LAPPOÅRET 1930	41
1.2.1	Svenskösterbotten	42
1.2.2	Näringsstrukturen och jordägförhållanden bland bönderna på den svenskösterbottniska landsbygden	43
1.2.3	Allmogeförbundet och Bondeförbundet	51
1.2.4	Lapporörelsen	55
1.2.5	Bondetåg och lappoval	57
2	DE SVENSKÖSTERBOTTNISKA BÖNDERNAS MOBILISERING TILL LAPPORÖRELSEN	60
2.1	BONDETÅG OCH LAPPOVAL I SVENSKÖSTERBOTTEN	60
2.1.1	Officiella representanter eller enskilda aktörer?	60
2.1.2	De svenskösterbottniska bondetågsdeltagarna	62
2.1.2.1	<i>Deltagarna i bondetåget från Korsholm</i>	64
2.1.2.2	<i>Deltagarna i bondetåget från övriga kommuner</i>	67
2.1.3	Valresultatet i de svenskösterbottniska landskommunerna i riksdagsvalet 1930	69
2.2	MOBILISERINGEN SOM PROCESS	78
2.2.1	Männen i Lappoledningen	80
2.2.2	Nätverken aktiveras	83
2.2.3	Medborgarmöten	88
2.2.4	Varför tvekade svenskösterbottningarna så länge?	93
2.3	LOKALA AKTÖRER OCH DERAS ROLL I MOBILISERINGEN TILL BONDETÅGET OCH OPINIONSBILDNINGEN FÖR OCH EMOT LAPPORÖRELSEN	100
2.3.1	Skyddskåren	101
2.3.2	Lantbrukssällskapet	108
2.3.3	Bondeförbundet	112
2.3.4	Den lokala ledaren	115
2.3.4.1	<i>Kommunalaren – byns oskrivne ledare</i>	116
2.3.4.2	<i>Kommunalarens roll gällande deltagande i bondetåget – exemplet Korsholm ...</i>	117
2.3.4.3	<i>Starka män i andra kommuner och deras inverkan på deltagandet i bondetåget</i>	129
2.3.4.4	<i>Kommunalarens roll i riksdagsvalet 1930 – exemplet Korsholm</i>	131
2.3.4.5	<i>Lokala ledare och deras inverkan på valresultatet i övriga svenskösterbottniska kommuner</i>	135

3	VARFÖR UPPSTOD EN LAPPOVÄNLIG FRONT I SVENSKÖSTERBOTTEN? ...	137
3.1	ETT SKYDD MOT KOMMUNISMEN?	137
3.1.1	Kommunisternas väljarstöd i riksdagsval i Svenskösterbotten	138
3.1.2	Kommunisternas representation i kommunfullmäktige i Svenskösterbotten	141
3.1.3	Kommunistiska arbetarföreningar i Svenskösterbotten	143
3.1.4	Skjutsningar och andra våldsdåd sommaren 1930	145
3.1.5	Deltagandet i bondetåget i relation till yttervänsterns utbredning i Svenskösterbotten ..	147
3.1.6	Stödet för Bondeförbundet i riksdagsvalet 1930 i relation till yttervänsterns utbredning i Svenskösterbotten	148
3.1.7	Kommunismen som ett nationellt hot	150
3.2	EN KONSERVATIV REAKTION MOT LOKALA KONFLIKTER?	155
3.2.1	Pacifisterna – närpesiska kryptokommunister?	155
3.2.2	Frikyrkorna och väckelserörelserna – ett hot mot folkkyrkan?	163
3.2.2.1	<i>Väckelserörelserna och frikyrkorna i Svenskösterbotten</i>	164
3.2.2.2	<i>Kyrkans, väckelserörelsernas och frikyrkornas inställning till Lapporörelsen...</i>	167
3.2.2.3	<i>Sambandet mellan frikyrkornas och väckelserörelsernas utbredning och stödet för Lapporörelsen i Närpes</i>	172
3.2.2.4	<i>Lapporörelsen som en protest mot nya religiösa rörelser – exemplet Närpes</i>	179
3.2.3	Lapporörelsen som ett medel för de konservativa i Svenska folkpartiet att göra upp med partiets liberala falang	182
3.2.3.1	<i>Samarbetet mellan vänstern och Svenska folkpartiet under mellankrigstiden</i>	183
3.2.3.2	<i>Kommunister inom de egna leden? Lapporörelsen underblåser motsättningarna inom Svenska folkpartiet</i>	185
3.2.3.3	<i>Bondeförbundets ställningstagande för Lapporörelsen som en konservativ reaktion mot Allmogeförbundet – exemplet Korsholm</i>	188
3.2.3.4	<i>Ett fosterländskt valförbund som ett medel från Bondeförbundets sida att manövrera ut Allmogeförbundet</i>	194
3.3	FÖRHOPNINGAR OM EN BÄTTRE JORDBRUKSPOLITIK?	200
3.3.1	Spannmålstullarna – en central jordbrukspolitisk fråga i slutet av 1920-talet	201
3.3.2	Jordbrukspolitiska frågor i Lapporörelsens valprogram	208
3.3.3	Ingen samspelt syn på spannmålstullarna bland Svenskösterbottens bönder	212
3.3.4	Inställningen till Lapporörelsen splittrar Bondeförbundet	221
3.3.5	Österbottens Bondetidning blir Lapporörelsens språkrör	226
3.3.6	Tullfrågans synlighet i valkampanjen i Svenskösterbotten	229
3.3.7	Jordbrukens storlek och produktionsinriktning i relation till stödet för Bondeförbundet	233
3.3.8	Jordbrukens storlek och produktionsinriktning i relation till stödet för Lapporörelsen – exemplet Korsholm	240
4	AVSLUTNING	244
4.1	VAD HÄNDE SEDAN?	244
4.2	SAMMANFATTNING	253
	BILAGA 1.	262
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	264
	ENGLISH SUMMARY	279
	BILDKÄLLOR	284

FÖRTECKNING ÖVER TABELLER I TEXTEN

Tabell 1. Befolkningsmängd och språkförhållanden i svenskösterbottniska kommuner år 1930...	45
Tabell 2. Jordbrukslägenheternas storlek och jordägoförhållanden inom ÖSL:s och EPM:s verksamhetsområde år 1930.	46
Tabell 3. Andelen jordbrukslägenheter enligt storlek i de svenskösterbottniska landskommunerna år 1930.	48
Tabell 4. Lapporörelsens ledning 1930.	63
Tabell 5. Åkerarealen bland deltagarna i bondetåget från Korsholm.	65
Tabell 6. Den totala arealen mark bland bondetågsdeltagarna från Korsholm.	65
Tabell 7. Rösterna i riksdagsvalet 1929 i svenska landskommuner i Vasa norra valkrets.	70
Tabell 8. Rösterna i riksdagsvalet 1929 i svenska landskommuner i Vasa södra valkrets.	70
Tabell 9. Rösterna i riksdagsvalet 1930 i svenska landskommuner i Vasa norra valkrets.	72
Tabell 10. Rösterna i riksdagsvalet 1930 i svenska landskommuner i Vasa södra valkrets.	72
Tabell 11. Röstetalet i Vasa norra och södra valkrets för Svenska folkpartiets riksdagskandidater i riksdagsvalet 1930.	77
Tabell 12. Allmogeförbundets och Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster i Vasa norra och södra valkrets riksdagsvalet 1930.	77
Tabell 13. Medborgarmöten angående Lapporörelsen i Svenskösterbotten juni 1930.	89
Tabell 14. Kvoter för antalet deltagare i bondetåget.	90
Tabell 15. Deltagare i bondetåget som var medlemmar i lantmannagillet.	109
Tabell 16. Kommuner där Allmogeförbundet och Bondeförbundet hade lokalavdelningar eller lokala ombud år 1930.	114
Tabell 17. Deltagare i bondetåget från byarna i Korsholm.	117
Tabell 18. Förtroendeuppdrag som deltagarna i bondetåget från Korsholm har innehaft.	122
Tabell 19. Valresultatet enligt röstningsområden i Korsholm riksdagsvalet 1930.	132
Tabell 20. De tio kommunerna i Svenskösterbotten med störst andel röster för Bondeförbundet i riksdagsvalet 1930 och andelen röster för Socialistiska arbetar- och småbrukarpartiet i samma kommuner i riksdagsvalet 1929.	149
Tabell 21. Antalet deltagare i bondetåget, stödet för Bondeförbundet i riksdagsvalet och religiösa och ideella rörelser i Närpes byar 1930.	176
Tabell 22. Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster i de tio kommuner i Svenskösterbotten med minst andel småbrukare.	234
Tabell 23. Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster i de tio kommuner i Svenskösterbotten med minst andel mellanbrukare och storbönder.	235
Tabell 24. Jämförelse mellan de tio kommunerna i Svenskösterbotten med störst andel odlad areal brödsäd och Bondeförbundets andel av SFP:s röster i riksdagsvalet 1930.	238
Tabell 25. De tio kommuner i vilka Bondeförbundet respektive Allmogeförbundet fick störst andel av SFP:s röster i riksdagsvalet 1930.	239
Tabell 26. Jordbruken enligt storlek i Korsholm 1930.	241
Tabell 27. Bondeförbundets andel av Svenska folkpartiets röster i Korsholm i riksdagsvalet 1930 i relation till jordbrukens storlek.	242

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER I TEXTEN

Figur 1.	Deltagare i bondetåget vilar på Bollplanen i Helsingfors på morgonen den 7 juli 1930 innan bondetåget, Åbo Akademis bildsamlingar.	13
Figur 2.	Dessa kandidatkombinationer kunde den väljare i riksdagsvalet 1930 som ville rösta på Svenska folkpartiet i Vasa norra valkrets välja mellan. Väljaren röstade genom att dra ett streck i den ruta där de kandidater, eller den kandidat, som han ville understöda fanns. Valmansföreningarna i de olika kommunerna hade ställt upp kandidaterna, men en väljare kunde rösta på vilket kandidatpar som helst. En vöråbo behövde således inte rösta på Vörås lista. Det namn som stod först på listan fick en hel röst, medan nummer två fick en halv röst, VP 28.9.1930.	76
Figur 3.	Harald Boucht (t.v.) och Eric von Troil (t.h.) var de drivande krafterna bakom lappomobiliseringen i Svenskösterbotten 1930, SKS, Kirjallisuusarkisto (t.v.), samt Riksdagens bildarkiv (t.h.).	81
Figur 4.	Bondeförbundets ordförande Edvard Helenelund från Solf, samt bönderna Johannes Storbjörk från Kronoby och Oskar Nix från Närpes deltog samtliga i det möte i Lappo den 15 juni där Bondeförbundet fattade beslut om att aktivt ta ställning för Lapporörelsen, Riksdagens bildarkiv.	87
Figur 5.	Karikatyren ovan anspelar på hur språket användes som ett argument för att understöda Lapporörelsen, som beskrevs som en rörelse som skulle ena både finsk- och svenskspråkiga borgerliga i en gemensam kamp mot kommunismen. På bilden sjunker det äktfinska skeppet när det krockar med Lappoklippan. På den sköld som Vihtori Kosola håller i handen står den kända devisen "Inte frågar detta lands åkrar efter plöjarens språk, utan åkrarna frågar efter ett fosterländskt sinne...", Spes Patriae 1:1930.	96
Figur 6.	Oravais skyddskår uppställd på kyrkbacken i Oravais år 1941. I Svenskösterbotten verkar inte skyddskåren ha utnyttjats vid mobiliseringen till Lapporörelsen på samma sätt som på finskt håll, Österbottens traditionsarkiv.	102
Figur 7.	Johannes Bengs (t.v.) och Levi Jern (t.h.) var två av de drivande krafterna inom det kommunala livet i Korsholm under mellankrigstiden. Johannes Bengs hörde till Bondeförbundet och tog under sommaren 1930 aktivt ställning för Lapporörelsen, medan Levi Jern, som hörde till Allmogeförbundet, var en frän motståndare av Lapporörelsen, Riksdagens bildarkiv.	126
Figur 8.	Medlemmar i den finskspråkiga arbetarföreningen Palosaaren Työväenyhdistys poserar med förstamajvippor i händerna utanför samlingshuset Taisto på Brändö Valborg 1926. Taisto vandaliserades av Lappoanhängare och stängdes på uppmaning av länsmanen sommaren 1930, Vasa arbetarmuseum.	143
Figur 9.	Tvåspråkiga Oravais arbetarförenings samlingshus Talo var kanske ett av de största arbetarhusen i hela landet på sin tid. Sommaren 1930 stängdes Talo. Senare gjordes arbetarföreningshuset om till en biograf med namnet Patria, Arbetararkivet i Helsingfors.	144
Figur 10.	Fredsrörelsens ledare kaplan Edwin Stenwall i Närpes, Anita Andersson, Närpes.	156
Figur 11.	Kyrkoherde Paul Danielsson håller gudstjänst iklädd skyddskårsuniform vid den lokala skyddskårens faninvigning självständighetsdagen 1927 i Purmo kyrka, Purmo lokalhistoriska arkiv, Nederpurmo.	167
Figur 12.	Baptistbönehuset i Taklax i Korsnäs får illustrera hur baptisternas bönehus på landsbygden kunde se ut på 1930-talet, Karl Henrik Juthbacks fotosamling, Svenska litteratursällskapet.	177
Figur 13.	Evangeliska ungas strängband utanför Korsnäs prästgård på 1920-talet. Pojken längst till höger var son till J.I. Bäck, som år 1930 var kyrkoherde i Vörå och en stor anhängare av Lapporörelsen, Karl Henrik Juthbacks fotosamling, Svenska litteratursällskapet.	181

Figur 14. Bondeförbundets kandidater i Vasa norra valkrets marknadsför sig själva inför riksdagsvalet 1930, ÖB 30.9.1930.	225
Figur 15. Havre skördas med hjälp av slåttermaskin på Jakob Gräggs åker i Vörå år 1927, Erik Hägglunds bildsamling, Österbottens traditionsarkiv.	236
Figur 16. Rågskörd med skära i Övermark på 1920-talet, Gabriel Nikanders fotosamling, Svenska litteratursällskapet.	237
Figur 17. Vete skördas på O.V. Slätis åker på Replot i medlet av 1930-talet, Svenska litteratursällskapet i Finland.	248

FÖRTECKNING ÖVER KARTOR I TEXTEN

Karta 1. Svenskösterbotten med kommuner 1930.	44
Karta 2. Korsolms kommun med bygränser.	118
Karta 3. Närpes kommun med bygränser 1930.	173